

Markus Lammenranta

Kirjoista oppiminen

Lammenranta, Markus, Kirjoista oppiminen [Learning from books]. Kirjasto-
tiede ja informatiikka 10 (3): 75-79, 1991.

Learning from books is not just a matter of forming new beliefs, it is coming to know something. According to the current reliability theories of knowledge, such learning is made possible by forming beliefs in reliable ways. There are several reliable processes by which knowledge can be attained from books: following the arguments presented in the book, reasoning from the reliability of the author, and acquiring new concepts. The last one is especially important in learning from fiction.

*Address: University of Helsinki, Department of Philosophy, Unioninkatu 40 B,
SF-00170 Helsinki, Finland.*

Miten kirjoista voi oppia? Vastaus tähän kysymykseen voi tuntua helpolta: lukutaitoisen henkilön tarvitsee vain uskoa siihen, mitä tekstissä sanotaan. Asia ei ole kuitenkaan aivan näin yksinkertainen. Tekstin sisältöhän voi olla virheellistä, harhaanjohtavaa, liiaksi yksinkertaistavaa, jopa suorastaan valheellista. Henkilö, joka vain uskoo siihen, saa joukon epätosia ja harhaanjohtavia uskomuksia. Tätä ei voi kutsua oppimiseksi. Aidosta oppimisesta ei voi puhua edes silloin, kun teksti sattuu ilmaisemaan tosia väitteitä: henkilö tosin saa tällöin toden uskomuksen, mutta on tietyllä tavalla täysin sattumaa, että näin on.

Oppiminen ei ole pelkkää uusien uskomusten muodostamista. Oppiminen on tietämään oppimista. Minun voidaan sanoa oppineen, että vesi kiehuu sadassa asteessa, vasta kun minun sanottaisiin tietävän tämän asian. Uusien asioiden oppiminen on siis tiedon hankkimista¹. Kirjoista oppiminen ei siis olekaan niin triviaali seikka kuin aluksi saattaa näyttää. Koska haluamme selvittää, miten se on mahdollista, joudumme tarkastelemaan lähemmin tiedon luonnetta.

Tiedon luonne

Sanaa "tieto" käytetään kielessä monilla tavoilla. Sekaannuksen vaara on suuri, jollei näitä käytötapoja tai merkityksiä pidetä erillään. Häminkiä lisäävät myös monet sanan täysin tarpeettomat ja usein harhaanjohtavat uudiskäytöt. Usein nämä ovat lähtöisin yrityksistä suomentaa vieraan kielen sanoja. Englannin kielessä sanan "know" merkitykset ovat ehkä vielä moninaisemmat. Sanaa käytetään esim. sellaisissa yhteyksissä, joissa suomen kielessä käytetään yleensä "tuntea"- ja "osata"-sanoja. Englannin kielen vaikutus on kuitenkin niin voimakas, että suomen kielen "tieto"-sanan käytöllä on taipumus laajentua myös näihin yhteyksiin. Näyttää siltä, että esim. muotisanat "tietotaito" ja "taitotieto" ovat yksinkertaisesti yrityksiä suomentaa englannin ilmausta "know how". Englannissa tällä ilmauksella tarkoitetaan yleensä osaamista tai taitoa. On hyvin harhaanjohtavaa käyttää sanoja "tietotaito" tai "taitotieto" - vaikka tämä kuulostaisikin hienolta - jos on tarkoitus puhua yksinkertaisesti taidosta.

Myös muut sanan "tieto" varsin tuoreet käyttötavat lisäävät sekaannuksen vaaraa. Yksi tällainen on tapa käyttää sanaa puhuttaessa tietotekniikasta, tietokoneista ja automaattisesta tietojen käsittelystä. Englannissa ei näissä yhteyksissä puhuta tiedosta (knowledge) lainkaan, vaan käytetään sanoja "computer science", "computer", "automatic information processing". Tarkempi termi näissä yhteyksissä olisikin "informaatio", sillä tietokone ei varsinaisesti käsittele tietoa sanan normaalissa merkityksessä vaan informaatiota. Tarkemmin sanottuna tietokone käsittelee merkkejä tiettyjen sääntöjen mukaan, ja nämä merkit voivat kantaa informaatiota. Menemättä tässä syvemälle informaation analysoimiseen voidaan sanoa, että merkki sisältää informaatiota, jos se sulkee pois mahdollisia asiointiloja, vaihtoehtoja, ja näin vähentää epävarmuuttamme jostakin asiasta.

Ehkä on syytä mainita vielä yksi tällainen "tieto"-sanan uudiskäyttö. Siitä on kysymys tavallisesti silloin, kun puhutaan tieteellisestä tiedosta. Myöskään tieteellinen tieto ei ole tietoa sanan tavallisimmassa merkityksessä. Tieteellisellä tiedolla tarkoitetaan yleensä kunakin aikana hyväksytyjä tieteellisiä teorioita ja hypoteeseja. Tieteellisen tiedon ei siten välttämättä tarvitse olla totta, eikä sen välttämättä edes uskota olevan totta.² Sanan tavallisimmassa merkityksessä tieto kuitenkin vaatii sekä totuutta että uskomista.

Olen tuonut esiin nämä "tiedon" eri merkitykset erottaakseni ne sanan kaikkein keskeisimmästä ja tärkeimmästä merkityksestä. Tämä on sanan tavallisin ja puhekieleen syvimmin juurtunut merkitys. Se on myös se, jota filosofinen tieto-oppi miltei yksinomaan on käsitellyt. Tästä käytöstavasta on kysymys silloin, kun sanomme, että jokin henkilö tietää, että jokin asiointila vallitsee. Esim. tiedän, että viime viikolla oli kuunpimennys, tai tiedän, että $2+2=4$. Tieto-oppia tutkivat filosofit ovat yrittäneet analysoida tai määritellä tätä "tieto"-sanan merkitystä. Seuraavaa tiedon analyysiä kutsutaan usein perinteiseksi analyysiksi:

S tietää että p, jos ja vain jos

(i) p on tosi,

(ii) S uskoo että p ja

(iii) S on oikeutettu uskomaan että p.

Vaihtoehtoisissa muotoiluissa (i) on korvattu pelkällä p:llä, (ii):n tilalla voi olla "S hyväksyy että p" ja (iii):n tilalla "S:llä on hyvät perusteet uskoa että p" tai jotakin muuta samansisältöistä. Analyysin mukaan kaikki nämä kolme ehtoa ovat välttä-

mättömiä tiedolle. Jotta S tietäisi, täytyy jokaisen niistä olla täytetty. Yhdessä ne ovat myös riittävät tiedon ehdot. Kaikkien niiden voimassaolo riittää takaamaan, että S tietää.

On helppo ymmärtää, että näitä ehtoja on pidetty välttämättöminä tiedolle. On selvää, että emme sano, että henkilö tietää jotakin, jos tämä ei ole totta. En voi esim. tietää, että maa on pannukakku. Tämä johtuu yksinkertaisesti siitä, että maa ei ole pannukakku. Tiedosta seuraa tiedetyn asian totuus. Tämä ei tarkoita kuitenkaan sitä, että tieto sulki pois erehtymisen mahdollisuuden. Tieto ei vaadi meiltä varmuutta tai erehtymättömyyttä. Se vaatii ainoastaan sitä, että emme kyseisessä tapauksessa erehdy. Sanaa "tieto" yksinkertaisesti käytetään vain sellaisissa tapauksissa, joissa emme erehdy.

On myös melko selvää, ettei henkilö voi tietää jotakin, jos hän ei usko siihen. En voi tietää, että kuu kiertää maata, jollen usko, että näin on. Olisi aika omituista sanoa: "Tiedän, että kuu kiertää maata, mutta en usko, että kuu kiertää maata". Tosin uskomusehdon välttämättömyys on toisinaan haluttu kieltää. Joku saattaisi esim. sanoa: "En usko, että kuu kiertää maata; minä tiedän sen". Mutta tämä tuntuu järkevältä, vain koska henkilö itse asiassa tarkoittaa seuraavaa: "En vain usko, että kuu kiertää maata; minä tiedän sen". Tämä ei enää ole ristiriidassa uskomusehdon kanssa. Ehkä hiukan uskottavampi vastaesimerkki uskomusehdolle olisi se, että henkilö tietää, että hänen vaimonsa pettää häntä mutta ei kuitenkaan usko sitä. Onko tämä mahdollista? Jos on, tieto ei näyttäisi vaativan uskomista. Tämäkin tapaus on kuitenkin järkevää tulkita niin, ettei uskomusehdosta tarvitse luopua. Henkilöllä on tässä tapauksessa yksinkertaisesti ristiriitaisia uskomuksia. Hän toisaalta uskoo, että vaimo pettää häntä mutta toisaalta uskoo, että vaimo ei petä häntä. Edellinen uskomus perustuu hänelle annettuihin todisteisiin, jälkimmäinen taas hänen haluunsa luottaa vaimoonsa. Ihmisillä voi hyvin olla keskenään ristiriitaisia uskomuksia. Usein tämä johtuu yksinkertaisesti siitä, että ihminen ei ole tietoinen tästä ristiriidasta. Mutta kysymys voi myös olla siitä, että hän ei osaa ratkaista kummasta uskomuksesta pitäisi luopua ja säilyttää siksi molemmat.

On melko selvää, että ehdot (i) ja (ii) eivät ole riittävät. Pelkkä tosi uskomus ei vielä ole tietoa. Uskomushan voi olla tosi täysin sattumalta. Jos uskon täysin mielivaltaisesti, että presidentti Koivistolla on 1,45 mk taskussaan, ja näin sattuu todella olemaan, ei voida sanoa, että tiedän asian. Kun

tiedän jotakin, ei voi olla täysin sattuma, että olen oikeassa. Tieto vaatii myös oikeutusta. Oikeutus kytkee uskomukseni jollain tavoin totuuteen. Kun uskomukseni on tosi ja oikeutettu, ei ole pelkkä sattuma, että olen oikeassa. Perinteisen analyysin mukaan minä tällöin tiedän asian. Joidenkin mielestä tämä perinteinen analyysi on jäljitettävissä aina Platonin "Theaitetos"-dialogiin asti. Siinä Platon tarkastelee Theaitetoksen ehdotusta: "Tieto on samaa kuin oikea käsitys yhdessä selityksen kanssa."³ Joka tapauksessa analyysi on esitetty useita kertoja hiukan eri muodoissa aina siitä lähtien, kun filosofit tämän vuosisadan alussa alkoivat kiinnittää erityistä huomiota käsiteanalyysiin.

Kukaan ei ole kuitenkaan vakavasti ja onnistuneesti puolustanut perinteistä tiedon analyysiä, sen jälkeen kun Edmund Gettier v. 1963 julkaisi artikkelin "Is Justified True Belief Knowledge?".⁴ Tässä hän esitti sille kaksi vakavaa vastaesimerkkiä. Niissä on kysymys kuvitelluista tilanteista, joissa vaaditut kolme ehtoa ovat täytetyt, mutta henkilö ei intuitioidemme mukaan kuitenkaan tiedä asiaa. Ne siis osoittavat, etteivät perinteisessä analyysissä mainitut ehdot ole riittäviä: ne voivat olla täytetyt ilman, että henkilö tietää. Gettierin vastaesimerkit eivät kuitenkaan osoita, etteivät perinteisen analyysin antamat ehdot olisi välttämättömät. Yleisin ratkaisu onkin ollut hyväksyä mainitut kolme välttämätöntä ehtoa ja pyrkiä täydentämään niitä jollakin neljännellä, joka tekisi ehdoista myös riittävät. En nyt kuitenkaan lähde tutkimaan lähemmin Gettierin vastaesimerkkejä ja etsimään tiedon neljättä ehtoa. Tarkoituksiini riittää todeta, että perinteinen tiedon analyysi on oikeilla jäljillä: se antaa tiedon kolme välttämätöntä ehtoa, joita on vain täydennettävä jollakin neljännellä. Ne ovat kuitenkin kaikkein tärkeimmät ja riittävät hyvin erottamaan tämän tiedon keskeisen merkityksen muista edellä mainituista. Niiden tarkastelu myös riittää, kun ryhdytään pohtimaan sitä, miten kirjoista voi saada tietoa: Jos kirja auttaa meitä muodostamaan uskomuksen, joka on tosi ja oikeutettu, voidaan varsin luotettavasti olettaa, että tällöin olemme saaneet uutta tietoa. Gettierin esimerkit tapauksista, joissa on kyseessä tosi ja oikeutettu uskomus, joka ei ole tietoa, ovat hyvin poikkeuksellisia. Tavallisissa tapauksissa todet ja oikeutetut uskomukset ovat yleensä tietoa. Ensinnäkin kuitenkin syytä puhua hiukan oikeutuksesta.

Kysymys uskomustemme oikeutuksesta on ollut perinteisesti keskeisin ja vaikein tieto-opin ongelma. Skeptikot ovat pyrkineet osoittamaan, että

uskomuksemme jostakin asiasta eivät ole oikeutettuja ja että meillä ei siten voi olla siitä tietoa. Näin on esim. kiistetty, että meillä voisi olla tietoa ulkomaailmasta, muiden ihmisten sielunelämästä, Jumalasta, menneisyydestä, arvoista jne. Kaikkein radikaaleimmat skeptikot kieltävät kaiken tiedon. Tietoteoreetikot ovat yleensä pyrkineet vastaamaan skeptisismiin ja skeptisiin argumentteihin joko osoittamalla, että meillä on oikeutettuja uskomuksia ja tietoa, tai sitten yksinkertaisesti kehittämällä oikeutuksen teorian, joka paljastaa, missä skeptiset argumentit menevät harhaan. On myös myönnetty, että joissakin asioissa skeptisismi on oikeassa. Yleisimmin tunnustettuja tällaisia asioita ovat Jumalan olemassaolo sekä moraaliset ja esteettiset arvot. Skeptisismiin vastaaminen liittyy läheisesti sen selvittämiseen, mikä oikeuttaa uskomuksemme, ts. missä olosuhteissa uskomuksemme ovat oikeutettuja. Jos löydämme vastauksen tähän kysymykseen, voimme ehkä myös selvittää sen, onko meillä oikeutettuja uskomuksia ja tietoa ja jos on, miten paljon.

Kysymyksen oikeutuksen ehdoista on esitetty erilaisia ratkaisuja. Tässä ei ole kuitenkaan mahdollista käsitellä niitä kaikkia, vaan esitän yksinkertaisesti kaikkein uskottavimman teorian, jonka mukaan oikeutus riippuu uskomuksen syntytavasta, siitä, miten siihen on päädytty: uskomus on oikeutettu, jos siihen on päädytty luotettavalla tavalla.⁵ Luotettava tapa puolestaan on sellainen, joka on taipuvainen tuottamaan tosia uskomuksia. Sen tuottamat uskomukset ovat useammin tosia kuin epätosia. Esimerkkejä tällaisista ovat havainto, muisti, introspektio ja oikea päättely. Esimerkkejä epäluotettavista syntytaavoista ovat taas toiveajattelu, arvaaminen, tähdistä ennustaminen ja häntäinen yleistäminen.

Kirjat ja luotettava päättely

Nyt voimme lähteä tutkimaan sitä, miten kirjat voivat antaa tietoa. Tärkeää on huomata, että perinteisen tiedon analyysin valossa tämä tapahtuu siten, että kirjat auttavat meitä muodostamaan uskomuksia. Voimme saada tietoa ainoastaan muodostamalla uskomuksia, mutta lisäksi näiden uskomusten täytyy täyttää tietyt muut ehdot, joista tärkeimmät ovat siis totuus ja oikeutus. Uskomustemme totuus on ainakin osittain meistä riippumaton asia. Meillä ei ole mitään suoraa tietä totuuteen. Voimme vaikuttaa uskomustemme totuuteen vain

pyrkimällä muodostamaan uskomuksia luotettavalla tavalla. Näin muodostetut uskomukset ovat oikeutettuja ja todennäköisesti tosia, mutta toki on aina mahdollista, että jopa oikeutettu uskomuksemme on epätosi. Olemme erehtyväisiä olentoja. Koska oikeutus riippuu uskomuksen muodostustavasta, kirja voi antaa meille tietoa, vain jos me sitä lukiessamme muodostamme uskomuksia luotettavalla tavalla. Esim. kaiken kirjasta luetun uskominen ei olisi riittävän luotettava tapa, koska näin saisimme tosien uskomusten ohella myös huomattavan joukon epätosia uskomuksia. Lukemisen täytyy olla kriittistä: tiedon saaminen kirjoista edellyttää päättelyä.

Voi kuitenkin olla useita luotettavia tapoja päteväällä kirjoista, ja eri tavat voivat olla tarkoituksenmukaisia riippuen lukijasta ja kirjasta. Otetaan esimerkiksi tieteellinen teos. Siinä ei pelkästään esitetä väitteitä vaan pyritään myös perustelevaan: väitteiden tueksi esitetään argumentteja, joissa voidaan viitata havaintoihin, koetuloksiin, tilastoihin jne. Tieteellisesti pätevä lukija voi käydä läpi nämä argumentit ja uskoa esitetyt väitteet niiden perusteella. Jos hänen päättelynsä on tällöin moitteetonta, näin syntynyt uskomus on oikeutettu. Jos lukija ei kuitenkaan ole pätevä ymmärtämään tieteellisiä argumentteja, hän ei voi tietenkään muodostaa oikeutettuja uskomuksia näin. Sama pätee sellaisiin populaaritietokirjoihin, joissa esitellään tieteen tuloksia perustelematta niitä. Näissä tapauksissa lukija voi kuitenkin käyttää seuraavaa ilmeisen luotettavaa päättelytapaa:

1. Kirjan kirjoittaja on pätevä tiedemies, joka tuntee asiansa.
2. Hän on siis luotettavana tällaisissa asioissa.
3. Siis se, mitä hän kirjoittaa, on todennäköisesti totta.

Sitten lukija uskoo, mitä kirjoittaja sanoo. Jos lukija on oikeutettu uskomaan kirjoittajan luotavuuteen, hän on myös oikeutettu uskomaan siihen, mitä tämä kirjoittaa. Jos myös muut tiedon ehdot ovat täytetyt, hän on näin saanut uutta tietoa.

Tämä on vain erikoistapaus muilta ihmisiltä oppimisesta. Tiedon lähteenämme ovat usein muut ihmiset ja heidän kokemuksensa. Koska henkilökohtaiset kokemuksemme ovat aina rajalliset, meidän on usein turvauduttava muiden ihmisten kertomaan. Jos olemme oikeutettuja uskomaan heidän luotavuuteensa, olemme myös oikeutettuja uskomaan, mitä he kertovat. Toki on muistettava,

että tällainen oikeutus on aina ehdollista tai kumoutuvaa: jos myöhemmin saamme aihetta epäillä heidän luotettavuuttaan, emme enää ole oikeutettuja uskomaan heitä. Esim. jos henkilö on oppinut uskonnolliset käsityksensä vanhemmiltaan, hän voi hyvin olla oikeutettu pitämään niitä tosina, mutta jos hän myöhemmin tutustuu muihin uskonnollisiin käsityksiin, jotka ovat ristiriidassa hänen omien käsitystensä kanssa, eikä näe niiden alkupe- rää yhtään vähemmän luotettavana kuin omiansakaan, hän on saanut syyn epäillä vanhempiensa luotettavuutta. Tällöin hän ei enää ole oikeutettu pitämään alkuperäisiä uskonnollisia käsityksiään tosina.

Fiktiosta oppiminen

Edellä olevat tapaukset ovat koskeneet tietokirjallisuutta mutta entä kaunokirjallisuus? Voiko myös kaunokirjallisuus lisätä tietoaamme todellisuudesta? Tämä on paljon ongelmallisempi kysymys, koska kaunokirjallisuus on yleensä fiktiivistä. Se kertoo kuvitelluista asioista, sellaisista henkilöistä ja tapahtumista, joita ei ole olemassa eikä edes ole ollut olemassa. Näyttää siis siltä, että jos joku uskoo, mitä tällaisessa teoksessa sanotaan, hän uskomuksensa on epätosi, eikä se voi olla tietoa.

Kuitenkin monet näyttävät ajattelevan, että myös kaunokirjallisuus lisää tietoaamme. Meillä on selvä intuitio siitä, että kaunokirjallisuus lisää jollain tavoin tietoaamme ihmisistä, elämästä ja maailmasta, mutta miten se voi tehdä tämän, jollei se esitä väitteitä todellisista henkilöistä ja tapahtumista? Asia käy ymmärrettäväksi, jollemme rajoitu tarkastelemaan sitä, miten kirjallisuuden lukeminen antaisi tietoa suoraan. Kaunokirjallisuus näyttää antavan meille tietoa maailmasta epäsuorasti. Se ei suoraan synnytä uskomuksia maailmasta vaan antaa jotakin, joka tekee mahdolliseksi uskomusten muodostamisen. Se opettaa meille uusia käsitteitä.⁶ Uskomuksen muodostaminen edellyttää käsitteitä. Minulla ei voi olla uskomuksia esim. kissoista ilman kissan käsitettä. Kun muodostan uskomuksen, että jokin on kissa, sovellan siihen kissan käsitettä, ajattelen sitä tietynlaisena oliona. Kun minulla on kissan käsite, pystyn muodostamaan uskomuksen, että tuossa on kissa, ja edelleen päättelämään, että sillä on lukuisa joukko erityisiä ominaisuuksia ja tapoja: se mm. on karvainen ja pehmeä, pitää

maidosta ja metsästä hiiriä. Kissan käsite yhdessä muiden käsitteiden kanssa tekee siis mahdolliseksi suuren joukon erilaisia uskomuksia.

Moderni kognitiivinen psykologia viittaa siihen, että sovellamme käsitteitä ns. prototyyppien eli tyypillisten esimerkkitapausten perusteella.⁷ Sovellan kissan käsitettä johonkin vertaamalla sitä kissan prototyyppiin eli tyypilliseen kissaan: jos se muistuttaa riittävästi tätä, uskon, että kyseessä on kissa. Uskomusten muodostaminen edellyttää siis käsitteitä ja käsitteiden soveltaminen taas näyttää edellyttävän prototyyppejä. Kirjallisuus näyttää antavan tietoa tarjoamalla juuri tällaisia prototyyppejä. Nämä voivat koskea mitä tahansa: henkilöitä, tapahtumia, tekoja jne.

Parhaan esimerkin antavat kuitenkin ehkä henkilöiden prototyytit. Kirjallisuudessa kuvataan erilaisia fiktiivisiä henkilöitä, kuten Don Quijote, Don Juan, Anna Karenina, Lolita jne. Lukiessamme meille muodostuu käsitys tällaisista henkilöistä. Opimme uusia ihmisten prototyyppejä. Kun sitten vertaamme näitä prototyyppejä todellisiin ihmisiin, meille kehittyy uusia erilaisia ihmisiä koskevia käsitteitä ja pystymme muodostamaan uudenlaisia uskomuksia todellisista ihmisistä. Esim. kun luen Cervantesin *Don Quijoten*, minulle muodostuu käsitys siitä, millainen kirjan päähenkilö on. Jos huomaan, että tämä on jollain tavoin yleispätevä henkilöahmo, voin käyttää sitä prototyyppinä vertailllessani toisiinsa todellisia ihmisiä. Minulle muodostuu näin don quijoten käsite, jonka avulla pystyn muodostamaan esim. uskomuksen, että minä olen don quijote. Tämä oivallus saa minut edelleen päättämään, ja siis muodostamaan uskomuksen, että taistelen usein tuulimyllyjä vastaan. Tämä saa minut ehkä myöhemmin harkitsemaan tarkemmin, milloin ryhdyn mihinkin yritykseen. Ja kun näin olen tullut varovaisemmaksi, huomaan ehkä lopuksi, etten enää olekaan don quijote. Tällaiset uskomukseni voivat hyvin olla oikeutettuja ja tietoa.

Jos prototyyppiteoria on oikeassa, prototyyppiin vertaaminen on hyvin yleinen uskomuksenmuodostustapa, joka ilmeisesti yleensä on luotettava. Esim. arkipäiväiset havaintomme ympäristöstämme näyttävät juuri perustuvan käsitteille, joiden prototyyppiluonnetta kokeet hyvin vahvasti tukevat, ja tällaiset havainnot ovat äärimmäisen luotettavia. Kaunokirjallisuuden meille opettamat käsitteet eivät näytä mitenkään olennaisesti poikkeavan näistä "luonnollisista" käsitteistä, joten ei

ole mitään syytä epäillä, ettei myös kaunokirjallisuus voisi opettaa meille uusia tehokkaita käsitteitä, jotka voivat olla uuden tärkeän tiedon pohjana.

Lopuksi

Sekä tieto- että kaunokirjallisuus voi siis auttaa meitä muodostamaan uskomuksia monilla luotettavilla tavoilla. Koska juuri luotettavalla tavalla syntyneet uskomukset ovat oikeutettuja ja koska luotettavalla tavalla syntyneet uskomukset ovat myös usein tosia, saamme näin myös usein todellisuutta koskevaa tietoa. Tietenkin tämä vaatii meiltä tiettyä älykkyyttä - mutta sitähan meillä on.

Hyväksytty julkaistavaksi 23.7.1991.

Viitteet

1. Tosin Israel Scheffler arvelee, että on olemassa kaksi eri oppimisen käsitettä: heikompi vaatii oppimiselta pelkkää uskomuksen muodostamista, vahvempi taas tietämään tulemistä. Jos asia on näin, olen tässä kirjoituksessa kiinnostunut pelkästään vahvasta oppimisen käsitteestä. Ks. *Israel Sheffler Conditions of Knowledge*, Scott, Foresman and Company, Glenview, 1965, s. 8.
2. Ks. *Ilkka Niiniluoto*, Johdatus tieteenfilosofiaan: Käsitteen- ja teorianmuodostus, Otava, Keuruu, 1980, s. 148.
3. *Platon*, "Theaitetos", suom. Marja Itkonen-Kaila, Teokset 3, Otava, Helsinki, 1979, s. 341.
4. *Analysis* 23 (1963), s. 121-123.
5. Tällaista teoriaa ovat kannattaneet esim. *Alvin Goldman* teoksessaan *Epistemology and Cognition*, Harvard University Press, Cambridge, 1986, ja *Marshall Swain* teoksessaan *Reasons and Knowledge*, Cornell University Press, Ithaca, 1981.
6. Olen puolustanut kaunokirjallisuuden tiedollista tehtävää tältä pohjalta kirjoituksessani "Kirjallisuus ja tieto" teoksessa *Kirjallisuuden filosofia*, toim. Arto Haapala, Eija Haapala, Aarne Kinnunen ja Markus Lammenranta, Valtion painatuskeskus, Helsinki, 1989.
7. Asiaa on erityisesti tutkinut Eleanor Rosch työtovereineen. Hyödyllisen yhteenvedon näistä tutkimuksista saa *Edward Smithin* ja *Douglas Medinin* kirjasta *Concepts and Categories*, Harvard University Press, Cambridge, 1981.